

Довгопола К. С.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями зору

*Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка*

*Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З УРАХУВАННЯМ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНКИ ТА ПОТРЕБ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

У ранньому втручанні не існує завчасно прописаних програм для незрячих дітей, які підійдуть усім родинам. Кожна програма для кожної дитини повинна створюватись індивідуально. Втім існують загальні підходи до організації допомоги та певні її етапи: проведення первинної оцінки, поглиблена оцінка потреб родини і дитини, створення плану роботи, реалізація програми допомоги, періодична оцінка ефективності програми та, відповідно до її результатів, перегляд цілей втручання, та, як завершальний етап, завершення програми або підготовка дитини до переходу у інші програми допомоги або заклади освіти.

Під час побудови індивідуальної програми для незрячого малюка повинні бути враховані наступні положення:

- цілі програми, обрані методи впливу, склад команди спеціалістів, включених в програму визначаються з урахуванням особистісних характеристик дитини, рівня її розвитку, наявності супутніх порушень та умов життя;

- програма повинна відповідати загальним потребам, які характерні для дітей раннього віку (потреба у соціальній взаємодії, ігровій діяльності та інше) та специфічним потребам, викликаними порушеннями зору (тактильне обстеження, словесне пояснення усіх дій, які відбуваються з малюком, розвиток мобільності тощо);

- програма повинна мати міждисциплінарний характер та враховувати думку та цілі усіх зацікавлених сторін, в т.ч. і батьків;

- цілі та завдання програми повинні бути чіткими та зрозумілими; необхідно визначити пріоритетність цілей в залежності від наявності супутніх порушень та наявних умов;

- важливо знайти і дотримуватися розумного балансу між потребами дитини, пріоритетами родини та тими можливостями, які у них є;

- індивідуальна програма обов'язково повинна містити вказівки щодо того, яким чином буде відбуватися проміжна оцінка розвитку дитини та ступінь ефективності допомоги;

- необхідно скласти графік проведення зустрічей, на яких будуть відбуватися міждисциплінарні обговорення з метою оцінки ефективності втручання. Це дозволить, за потреби, вносити зміни з метою досягнення максимального ефекту від реалізації програми.

На основі результатів первинного прийому спеціалісти формують робочу гіпотезу відносно загального стану розвитку дитини з порушеннями зору та її функціональних проблем. На наступному етапі визначається план поглибленої оцінки і методи, які для цього будуть використовуватися. Зібрана на даному етапі інформація повинна включати усі необхідні відомості для складання переліку проблем та ресурсів родини та дитини. Неповна або помилкова інформація призведе до формування неадекватної картини.

Під час розробки програми необхідно визначити, на що саме буде спрямоване втручання на даному етапі взаємодії з родиною. Не обов'язково, що всі виявлені порушення і проблеми одразу знайдуть своє відображення в індивідуальному плані. У випадку, якщо виявлено дуже широкий спектр проблем та порушень, спеціалістам потрібно звужити об'єм цілей втручання, оскільки зазвичай спроби одночасно вирішити велику кількість проблем бувають неефективними. Складаючи план індивідуальної програми спеціалісти визначають пріоритетність вирішення проблем відповідно до їх важливості для родини та ефективності усього втручання. Необхідно визначити методи та способи втручання, які будуть використовуватися. Такий план повинен бути дуже конкретним та включати у себе форму і частоту занять, вказівки спеціалістів, включених у команду, і способи втручання. При цьому найбільш важливим є правильна постановка цілей втручання, які повинні співвідноситись із виявленими порушеннями і потребами дитини і родини. Кожна виявлена проблема повинна бути відображеною у цілях втручання.

При цьому кожна ціль повинна бути:

- специфічною, тобто спрямованою на рішення конкретної проблеми. Традиційне формулювання типу «розвиток пам'яті та уваги» є не специфічним, тобто призводить до неспецифічних дій, у результаті

чого батьки займаються загальним розвитком (наприклад збирають пірамідку).

— бути доступною для оцінки, тобто спеціаліст повинен підібрати специфічний спосіб оцінювання ефективності втручання. Найкраще, якщо це будуть кількісні показники (певна кількість хвилин концентрації на певному занятті, кількість самостійних кроків і т.п.). На рівні якісної оцінки родина, зазвичай, може оцінити зміну на рівні: не було - з'явилося.

— реалістичною та досяжною, тобто такою, яку можна досягти за той період часу, на який планується робота. Батьки часто формулюють цілі загально і глобально «хочу, щоб дитина почала говорити», «хочу, щоб самостійно ходив». Проте такі цілі не завжди можливо досягти протягом реалізації програми раннього втручання. Глобальні цілі необхідно розбивати на «маленькі кроки», які дійсно можна успішно реалізувати.

— орієнтованою у часі, тобто на досягнення кожної цілі виділяється певний проміжок часу. Зазвичай вся програма будується на певний визначений проміжок часу. При цьому виділяються довгострокові та короткострокові цілі.

Важливо, щоб усі цілі обговорювалися разом з родиною і були зрозумілі батькам дитини. Також важливо, щоб сформульовані цілі були спрямовані на розвиток функціональних навичок незрячої дитини. Тобто бажані навички малюк повинен використовувати у повсякденному житті. Аналізуючи функціональність навичок важливо оцінити, наскільки компетентна дитина у певних ситуаціях, діях та рутинах, і наскільки виконання конкретних дій значиме для родини. Жодне тренування у штучних умовах не буде настільки ж ефективно, як розвиток навичок у ситуаціях, пов'язаних з реальним життям. Класичним прикладом є навчання малюка умінню самостійно їсти ложкою. Навіть довготривалі тренування з уявною їжею не є гарантією перенесення навички у реальну ситуацію, якщо батьки постійно годують дитину, не дозволяючи їй брати участь у процесі та пробувати їсти самостійно.

Спеціалісти разом з батьками оцінюють, чи наявність конкретних навичок та планують формування та розвиток тих, яких ще немає. Покрокові методики ефективно допомагають батькам у реалізації програми раннього втручання. Проте спеціалісти повинні завжди пам'ятати і про потреби дитини у більш широкій перспективі. Під час визначення більш довготривалих цілей важливо пам'ятати про наступні

аспекти: соціальне життя дитини, участь у заходах, які є характерними для дітей раннього віку; потреби всієї родини. На розвиток незрячої дитини сильно впливає той факт, наскільки батьки розуміють її порушення та приймають їх; наскільки активно готові приймати участь у розвитку власного малюка або сприймають ситуацію, яка склалася, як «хрест».

Дуже часто при зверненні до спеціалістів батьки не можуть чітко сформулювати свій запит («нам так порадив лікар», «сподіваємось, що нам тут допоможуть», «хочемо, щоб наша дитина краще розвивалась» тощо). Обговорюючи з родиною щоденні проблеми, які у них виникають, їх погляд на власну дитину, спеціалісти можуть допомогти конкретизувати запит, визначити цілі і стратегії втручання. Наприклад, мама розповідає про ті складнощі, які у неї виникають під час годування малюка, як багато часу і зусиль на це витрачається, які емоції при цьому у неї виникають. У такому випадку пріоритетною ціллю може біти визначене вирішення даної проблеми.

Варто пам'ятати, що пріоритетність цілей родини і спеціалістів можуть не співпадати. Наприклад, батьки найбільше бажають, щоб їх дитина почала говорити, а спеціалісти вважають основною проблемою порушення взаємодії між мамою і дитиною. В таких випадках потрібно шукати компроміс та доносити до батьків важливість дотримання послідовності кроків у реалізації програми, інакше родина може відмовитися від участі програмі **ДОПОМОГИ**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кукуруза Г. В. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. - Х.: Точка, 2013. - 244 с
2. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : моногр. / Є. П. Синьова. - К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. - 442 с